

Kees Trimbos (1920-1988)

Geestelijk bevrijder kritisch

Trimbos is een begrip. Het is de naam van het landelijke kennisinstituut voor geestelijke gezondheidszorg, verslavingszorg en maatschappelijke zorg. Dat Kees Trimbos vijftig jaar geleden nationaal bekend werd als geestelijk bevrijder van de rooms-katholieke Nederlanders weet bijna niemand meer.

Maarten van der Linde

Cornelis Johannes Baptist Joseph (Kees) Trimbos werd geboren op 21 april 1920 in Vught. Zijn ouders waren diepgelovig en tegelijk ook gemoedelijke en ruimdenkende Brabanders. Kees had een uitgesproken roomse jeugd: op school bij de fraters, de roomse verkenners, het Sint-Janslyceum: 'Die school was erg streng, afschuwelijk. Er waren een paar Vlaamse leraren, gevlucht na de Eerste Wereldoorlog. Rechtzinnige, fascistoïde figuren, die je leven vergalden.' Zijn vader was een van de eerste betoningenieurs in Nederland en eigenaar van een betonmaatschappij. Maar Kees wist al jong dat hij huisarts wilde worden en in 1938 ging hij in Utrecht geneeskunde studeren.

Opgegeven, maar niet doodgegaan

In oktober 1944 werd de jonge Trimbos zwaar gewond door een granaatscherf in zijn heup en been. De geallieerden hadden 's-Hertogenbosch de vorige dag bevrijd, maar de Duitsers bestookten de stad met granaatvuur. Het zag er hopeloos uit en Kees kreeg voor de zekerheid alvast de laatste sacramenten toegediend. Omdat hij bleef leven werd hij overgebracht naar het rooms-katholieke Binnenziekenhuis in Eindhoven waar hij ruim een jaar werd verpleegd. Het leek uitzichtloos, hij hield maandenlang hevige pijn en hoge koorts. Trimbos kreeg voor de tweede keer de laatste sacramenten. Omdat 'het toch iedere dag kon aflopen' mocht zijn vrouw Johanna Richarda Maria van Kesteren (die ook geneeskunde studeerde) bij hem op de kamer bivakkeren. Met haar intense

morele steun en liefdevolle verpleging sloeg hij zich erdoorheen. Na nog een half jaar thuis begon de revalidatie.

Blijvende handicap

Trimbos hield er een blijvende handicap aan over en hij kon het beroep van huisarts wel vergeten. Zijn linker heup was immobiel en beschadigd en zijn linker been was korter dan zijn rechter. Hij liep daarom met een stok en had speciale (hoge) orthopedische schoenen om het lengteverschil te corrigeren. Hij moest altijd geholpen worden met het aankrijgen van die schoenen. Zijn linker pols (tijdens de inslag van de granaatscherf had hij zijn linkerhand in zijn broekzak) was ook flink beschadigd en zijn pink en ringvinger van die hand kon hij niet gebruiken. Hij droeg altijd een soort handschoen-doek over zijn linkerhand om het defect te verbergen. 'Dat zag er best eng uit' herinnerde zich een van de zoons. Op foto's en bij optredens moffelde hij die hand weg. Door het ongeluk was zijn mobiliteit beperkt. Hij heeft zijn hele leven veel rugpijn gehad.

In 1977 vertelde Trimbos dat de ziekenhuisperiode van 1944-1945 een grote invloed op hem heeft uitgeoefend: hoe het voelt om opgegeven te zijn; dat je niet meer wilt leven omdat je alleen maar pijn hebt; hoe belangrijk het is dat er iemand dag en nacht naast je staat om je erdoorheen te trekken; hoe het leven eruitziet van patiënten die langdurig in een ziekenhuis zijn opgenomen; hoe het is om met mensen te werken die echt ziek zijn en doodgaan (Heerma van Vos).

en psychiater

'Klessen en lezen'

Trimbos hervatte zijn studie en deed in 1947 het artsexamen. Zijn specialisatie werd psychiatrie, een beroep waar je – zoals hij het met een groot gevoel voor understatement later formuleerde – vooral bezig was met 'klessen en lezen'. In Utrecht was H.C. Rümke zijn leermeester. In de afbakening tussen psychiatrie en geestelijke gezondheidszorg maakte Rümke een fundamenteel onderscheid tussen 'ziek' en 'gezond'. Geestesziekten waren het domein van de arts-psychiater en hun behandeling vereiste een medisch-wetenschappelijk fundament. Daarnaast onderscheidde Rümke 'psychische stoornissen van de gezonde mens' waarbij sociale hulp en morele leiding nodig was. Deze stoornissen vormden het domein van de psychohygiëne, wetenschappelijk geruggesteund door geesteswetenschappelijke en sociaalwetenschappelijke disciplines. Trimbos borduurde hier later op voort.

Stille revolutie in de katholieke ggz

In 1949 ging Trimbos aan de slag in de katholieke ambulante geestelijke gezondheidszorg. De katholieke ggz maakte in de jaren vijftig revolutionaire veranderingen door zoals blijkt uit titels van studies over deze periode: *Geestelijke bevrijders*, *Het verraad der clercken*. In deze geestelijke bevrijding heeft hij een belangrijk aandeel gehad. Zijn eerste functie was enkele uren per week (op zaterdagmiddag) een spreekuur op het nieuwe Medisch-Opvoedkundig Bureau (MOB) in Hilversum en Amersfoort. Twee jaar later werd hij parttime psychiater-directeur van de nieuwe Katholieke Stichting voor Geestelijke Volksgezondheid in Amsterdam. Trimbos bouwde de stichting uit tot een geïntegreerde instelling voor ambulante geestelijke gezondheidszorg. Hij was ook landelijk actief – betaald en onbetaald. Als een spin in het web werkte hij eraan mee dat de nogal pastoraal-simpele katholieke 'consultatiebureaus voor geestelijke volksgezondheid' werden

vervangen door een landelijk netwerk van goed geoutilleerde 'diensten': MOB's, Bureaus voor Huwelijksaangelegenheden, Alcoholistenbureaus en Sociaal-Psychiatrische Diensten.

Geseculariseerde zielzorg

Trimbos' landelijke bekendheid stamt uit deze periode: de jaren vijftig en vroege jaren zestig. Hij leerde katholieken praten over met schuld en schaamte beladen onderwerpen: huwelijksproblemen, seksualiteit, scheiding, geboortenregeling, homoseksualiteit. Al werkend ontwikkelde Trimbos grote bezwaren tegen het intolerante katholicisme, de absoluteheid, het opgeheven vingertje. In zijn privépraktijk als psychiater, in het MOB, op voorlichtingsavonden en huwelijkskursussen werd hij geconfronteerd met de opvattingen van de kerk die hij steeds meer onhoudbaar vond. Vooral de voortplanting als eerste doel van het huwelijk. Zijn praktijk was 'nogal een katholieke praktijk, met erg veel paters en nonnen, seminaristen en fraters, die allemaal met problemen zaten, dat begon in die jaren al. Het was vooral seksellende. Ik heb hele volksstammen gezien die door die regels van wat mag en niet mag erg in de knoop zaten en scheefgegroeid waren'. Hoewel hij veel ellende zag ('om van te rillen') was hij niet geneigd er eens flink tegen aan te schoppen. Hij voelde zich tot ver in de jaren zestig toch nog als 'behorend bij de club' (de rooms-katholieke kerk).

Eerste televisiepsychiater

Begin jaren zestig hield Trimbos voor de KRO radiopraatjes over 'Gezin en huwelijk' en 'Gehuwd en ongehuwd'. In 1962 volgden optredens op >>>

FOTO: COLLECTIE INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS, AMSTERDAM

Pioniers

Dit is de zestiende aflevering van een serie portretten van pioniers in de geschiedenis van het sociaal werk in Nederland.

Vroegdiagnostiek en over-diagnostiek: de rol van professionele opvoeders

Er is veel vooruitgang geboekt op het gebied van vroegtijdige detectie en diagnostiek van stoornissen bij kinderen, zoals ADHD, ASS en dyslexie. Problemen van kinderen worden echter al gauw een stoornis genoemd met als gevolg dat steeds meer opvoeders gebruik maken van (dure) zorg en het gevoel van onmacht groeit. De vele voorzieningen, zoals Bureau Jeugdzorg en Centra voor Kind, maken dat ouders door de bomen het bos niet meer zien. Bovendien is het zorgsysteem bureaucratisch georganiseerd, terwijl je de behoeften van kinderen niet zomaar in hokjes kunt vatten.

Hoe kunnen we het tij keren? Eén manier is de zorg dichterbij huis te organiseren. Vanaf 2014 worden gemeenten ook verantwoordelijk voor de tweedelijns jeugdzorg. Een andere manier is het bieden van passend onderwijs mét zorgplicht, maar dat vereist meer samenwerking tussen schoolbesturen en hulpverlenende instanties.

Professionele opvoeders (leerkrachten, sociaal pedagogische hulpverleners, maatschappelijk werkers, sociaal-cultureel werkers, politie en justitie) worden in toenemende mate om hulp gevraagd. Dat stelt de nodige eisen aan hun professionele bagage. Iedereen die zich beroepsmatig met de praktijk van het opvoeden bezighoudt, heeft een theoretische maar op de praktijk gerichte inleiding op de pedagogiek nodig. Die is te vinden in het 'Basisboek Opvoeding' van H. Malschaert en M. Traas (2011).

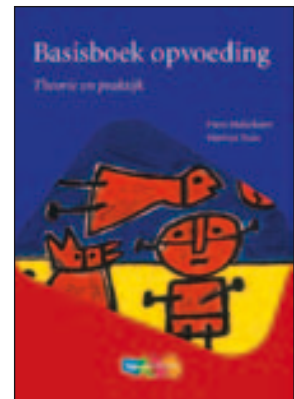
Is opvoeden moeilijker geworden? Gaat er meer fout? Wat gaat er dan fout? Het 'Basisboek Opvoedingsvraagstukken' van H. Malschaert (2009) focust op het belang van pedagogische en ontwikkelingspsychologische kennis bij de analyse of aanpak van opvoedingsvraagstukken, maar ook op de competenties waarover de (toekomstige) professional dient te beschikken om met ouders, leerkrachten en hulpverleners samen te werken. Dat is niet altijd eenvoudig. Ouders zijn mondiger geworden. Ze verwerven op allerlei manieren kennis van opvoedingsvraagstukken, zoals via de media.

Ook houden ze steeds meer het heft in eigen handen, bijvoorbeeld doordat ze met een PGB zelf zorg kunnen inkopen. De bij dit boek horende digitale leerobjecten tonen veelvoorkomende opvoedingsvraagstukken en leren om de verworven competenties in te zetten in concrete situaties.

Als er sprake is van ernstig probleemgedrag en opvoedingsmoeilijkheden, kan een situatie ontstaan die grote risico's met zich meebrengt voor de ontwikkeling van het kind. Ook in die gevallen blijft opvoeden een centrale rol spelen. Waar dat opvoeden niet meer vanzelf gaat, kunnen professionals vanuit een orthopedagogische invalshoek een bijdrage leveren aan een maximaal 'herstel van het normale leven'. Dat vereist een specifieke deskundigheid. 'Als opvoeden niet vanzelf gaat' van L. van Hoof en M. de Vries (2011) levert daar de bouwstenen voor.

Door middel van handelingsgerichte diagnostiek kunnen orthopedagogen een handlingsplan opstellen dat gericht is op het normaliseren van de opvoedingssituatie. De orthopedagoog is de spin in het web die kinderen, ouders, leerkrachten en hulpverleners ondersteunt en verbindt. Alleen zo kun je dichtbij huis passende zorg en passend onderwijs bieden.

Kijk voor meer informatie over de genoemde titels bij dit onderwerp op www.thiememeulenhoff.nl/hoger-onderwijs

Basisboek Opvoeding
H. Malschaert en M. Traas, 2011, 5^e druk.
(€ 24,90 ISBN: 9789006951936)

Basisboek Opvoedingsvraagstukken
H. Malschaert, 2009, 2^e druk.
(3^e druk verschijnt voorjaar 2012)
(€ 23,90 ISBN: 9789055746200)

Als opvoeden niet vanzelf gaat
L. van Hoof en M. de Vries, 2011, 1^e druk.
(€ 38,50 ISBN: 9789006978001)

>>> televisie. De onderwerpen ontleende hij aan de huwelijkskursussen in Amsterdam. Maar nu besprak hij deze taboe-onderwerpen voor een landelijk publiek. Het sloeg enorm aan en Trimbos werd bedolven onder stapels brieven. Die brieven bevestigden zijn vermoeden dat 'al die waarschuwingen die vanuit de kerken altijd tegen de seks gehouden zijn' de geestelijke nood alleen maar verergerden. Met deze optredens werd Trimbos een bekende Nederlander en het gezicht van de katholieke geestelijke gezondheidszorg. De voordrachten verschenen in druk en de ene na de andere herdruk volgde. Al jaren voordat Jan Cremer naar de pen greep (1964) was onder de Nederlandse katholieken een niet te stuiten proces van seksuele bevrijding en emancipatie op gang gekomen.

Interdisciplinaire wetenschap

Intussen was Trimbos in 1959 gepromoveerd op proefschrift *De geestelijke gezondheidszorg in Nederland*. Hierin presenteerde hij een ontwerp voor een wetenschappelijk fundament voor de ggz. Tot dit fundament rekende hij zes basiswetenschappen: filosofie, geneeskunde, psychiatrie (waaronder ook etnopsychiatrie of transculturele psychiatrie en historische psychiatrie), psychologie (vooral sociale psychologie), sociologie en culturele antropologie. Vanaf 1968 kon hij zich op onderzoek toeleggen; in dat jaar werd hij benoemd tot hoogleraar in de preventieve en sociale psychiatrie aan de pas opgerichte Medische Faculteit van de Nederlandse Economische Hogeschool (nu Erasmus Universiteit) te Rotterdam.

Antipsychiatrie

In zijn onderzoek richtte Trimbos zich op de sociale factoren die een rol spelen bij het ontstaan en verhelpen van psychische stoornissen. Deze gerichtheid lag deels in de lijn van zijn leermeester Rümke die had erkend dat psychiatrische diagnoses tot op zekere hoogte cultuurgebonden waren. Trimbos bouwde in Rotterdam voort op zijn twintig jaar ervaring en onderzoek in de katholieke ggz. Deze gerichtheid maakte dat hij zich (als enige van de hoogleraren psychiatrie) kon openstellen voor de kritiek op het medische model in de psychiatrie en de gestichtpsychiatrie zoals die vanaf midden jaren zestig invloed kreeg onder het vaandel van de antipsychiatrie. Hij nam deel aan de discussies en schreef in 1975 een afgewogen overzicht over de stand van zaken in de antipsychiatrische beweging. De patiëntenbeweging vond hij belangrijk. In 1982 was Trimbos een van de opstellers van het moratorium tegen de bouw van nieuwe algemene psychiatrische ziekenhuizen.

Trimbos vond dat de zorg voor geestelijke gezondheid niet het monopolie moest worden van specialisten. Vrijwilligers, de niet-professionals konden een belangrijke rol spelen: 'We hebben hier in Amsterdam eens een contact gehad met een wijkagent, in Zuid; dat was zo'n buurtfiguur, waar 's zondags allerlei mensen achterlangs binnen kwamen, met allerlei problemen. Zo'n man heeft een geweldige invloed. Zo'n man moet je dus in je net vangen, die moet je helpen, daar moet je niet tegen zeggen: verwijst maar naar het MOB. Juist niet! Je moet de weg naar het MOB verstopten, en die man helpen als hij er behoefte aan heeft.'

Erudiete kwartiermaker

Kees Trimbos had bijna veertig jaar lang een groot aandeel in het bevorderen van de geestelijke gezondheid van Nederlanders. Zijn uitvalsbasis was het katholieke deel van de bevolking, maar zijn invloed reikte verder. Zelf raakte hij geleidelijk los van het katholieke geloof; hij noemde zich in 1977 agnost. Voor het bespreekbaar maken van taboe-onderwerpen en binnen de samenleving kwartier maken voor mensen met (al of niet psychiatrische) stoornissen blijft zijn werk een bron van inspiratie. Kees Trimbos is overleden op 26 april 1988. ■

OVER DE AUTEUR

Maarten van der Linde is bijzonder lector Geschiedenis van het sociaal werk op Hogeschool Utrecht.

Geraadpleegde literatuur

- Abma, Ruud en Ido Weijers. *Met gezag en deskundigheid. De historie van het beroep psychiater in Nederland*. Amsterdam: SWP, 2005.
- Gersons, B.P.R., e.a. (red.). *In het spoor van Kees Trimbos. Denkbeelden over preventieve en sociale psychiatrie*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1990.
- Heerma van Vos, A.J. 'Een portret van Kees Trimbos', in: B.P.R. Gersons, e.a. (red.), *In het spoor van Kees Trimbos*.
- Simons, Ed, Lodewijk Winkeler. *Het verraad der clercken. Intellectuelen en hun rol in de ontwikkelingen van het Nederlandse katholicisme na 1945*. Baarn: Arbor, 1987.
- Trimbos, C.J.B.J. *Zorgen-Kinderen. Opstellen over kindbescherming*. Utrecht: Het Spectrum, 1955.
- Trimbos, C.J.B.J. *De geestelijke gezondheidszorg in Nederland*. Utrecht: Het Spectrum, 1959.
- Trimbos, C.J.B.J. *Gezin en huwelijk*. Radiolezingen, 1960.
- Trimbos, C.J.B.J. *Gehuwd en ongehuwd*. Hilversum: Paul Brand, 1960, 1967. Elfde, sterk gewijzigde druk.
- Trimbos, Kees. *Antipsychiatrie. Een overzicht*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1978. Tweede, herziene en uitgebreide druk.
- Westhoff, Hanneke. *Geestelijke bevrijders. Nederlandse katholieken en hun beweging voor geestelijke volksgezondheid in de twintigste eeuw*. Nijmegen: Valkhof Pers, 1996.